

slov je članka kojeg su autori Antonija Jergovski, Borna Jalšenjak i Kristijan Krkač. Polazeći od primjera Grčke i tamošnjih propusta u gospodarstvu i poslovanju, navode tri faktora neodgovornoga ponašanja zaposlenika: (1) pružena prilika, (2) tzv. *know-how*, (3) dovoljna motivacija. Raspravljaju o uvjetima koji su doveli do široko rasprostranjenoga neprofesionalizma i o slučajevima njegova pojavka (koje uzrokuje, primjerice, tvrtka) te sažeto pregledavaju najčešće izlike za neprofesionalizam.

Josip Milić autor je jedanaestoga članka: »Kako do pravednije države« (str. 203–207). Na temelju kratkoga povijesnog i filozofskog presjeka, zaključuje kako put u pravedniju državu pripravlja pravednija raspodjela javnih sredstava te s tim povezano ograničenje moći i samovolje političkih kasta.

Temu »Novi feminizam i kulturna promocija žene majke–radnice« (str. 209–230) obrađuje Marijo Volarević. »Iako su žene danas u pravnome smislu izjednačene s muškarcima, vidljivo je da ih i dalje diskriminiraju različite društvene strukture. Još uvijek se osjeća velik raskorak između posjedovanja prava i njihovoga ostvarenja. Taj je raskorak naročito vidljiv u poslovnome svijetu« (str. 228). Kako bi se nadvladali problemi vezani uz dualni identitet žene kao majke i radnice, predlaže »društvo služenja« naspram današnjemu funkcionalno–profitnom društvu.

Posljednji rad u zborniku naslovljen je »Vrline volontera. Radnik bez svrhe, slobode, vrline, motivacije i dobre volje« (str. 231–248) autorice Anite Calvert. Analizirajući rezultate statističkih ispitivanja o volontiranju te osvrćući se na vrline i ideal radnika, Calvert piše kako »...svrhovitost rada ne uključuje nužno u definicijskoj jednadžbi čimbenik novčane naknade. Novac je simbol vrijednosti i kao takav u ulozi je pred-

stavnika predmeta koji svoju vrijednost već sadržavaju u sebi.« (str. 247). Svrha je rada, tako, ostvarivanje općega dobra i autentičan čovjekov razvoj.

Ovaj je zbornik, po temi i sadržaju, značajan doprinos uvijek (posebno u današnje vrijeme krize) važnomu pitanju, i to u njegovoj etičkoj, religijskoj i političkoj dimenziji.

Hrvoje Juko

Ivanka Kotnik, Jadranka Zdeličan, Gordana Špoljar, Silvija Brkić (ur.), *Palijativna skrb. Priručnik za volontere u hospicijskim kućnim posjetima*, Hrvatska udruga prijatelja hospicija, Zagreb, 2011., 134 str.

Knjiga pod naslovom *Palijativna skrb* napisana je s namjerom da bude priručnik za volontere u hospicijskim kućnim posjetima. Priručnik ima 135 stranica teksta, ilustracija i fotografija, a izdaje ga Hrvatska udruga prijatelja hospicija. Uredništvo ovoga vrijednog i našem društvu veoma potrebnog priručnika čine Ivanka Kotnik, Jadranka Zdeličan, Gordana Špoljar i Silvija Brkić.

Predsjednica HUPH–a, Ivanka Kotnik, u uvodnome tekstu »Povijest hospicija/palijativne skrbi s osvrtom na Hrvatsku« jasno i uvjerljivo daje na znanje da je palijativna skrb »poseban, holistički pristup bolesnicima s uznapredovalom kroničnom bolesti i lošom životnom prognozom i njihovim obiteljima, koji provodi interdisciplinarni i multiprofesionalan tim, a cilj im je poboljšati kvalitetu preostalog dijela života terminalnog bolesnika i njegove obitelji, rješavajući neugodne simptome koje bolesnik osjeća...« (5). U istome uvodnom tekstu doznajemo da je hospicij posebna zgrada u kojoj se »primaju terminalni bolesnici koji ovdje i umiru okruženi brigom specijalno educiranog palijativnog kadra (liječnici, medicin-

ske sestre/medicinski tehničari, fizikalni terapeuti, socijalni radnik, njegovatelji, medicinski volonteri itd.) i članovima svoje obitelji« (5). Svi tekstovi i ilustracije koje slijede u ovome priručniku prihvaćaju, slijede i uvjerljivo razrađuju glavne pojmove palijativne skrbi naznačene u uvodnome tekstu.

Dr. Kotnik autorica je još triju važnih i odlično koncipiranih tekstova: »Volonteri u palijativnoj skrbi i medicini« (8–10), »Hitna stanja u palijativnoj medicini« (44–45) te »Bol i ostali neugodni simptomi, njihovo prepoznavanje i terapija« (46–56). U tim tekstovima stoji da su hitne intervencije u palijativnoj medicini relativno rijetke pojave; bitno je da volonteri prepoznaju hitno stanje bolesnika i da na nj reagiraju umirujuće. To će ostvariti svojom prisutnošću punom ljubavi i empatije te davanjem lijekova za smirenje i ublažavanje boli prema već ranije utvrđenoj preporuci liječnika.

»Izazov socijalnog rada u palijativnoj skrbi« naslov je članka diplomiranoga socijalnog radnika i volontera HUPH–a Tomislava Premuža koji daje do znanja da treba poštivati volju bolesnika i pomoći obitelji pacijenta.

Dopredsjednica HUPH–a Jadranka Zdeličan u svome prilogu pod naslovom »Uloga nezdravstvenih volontera u palijativnoj skrbi« kaže da je uloga volontera »jačanje sposobnosti bolesne osobe da se nosi s teškom životnom situacijom, te da sudjeluje u svom životu koliko god može i živi što cjelovitije« (11).

Najveća je vrijednost ovoga priručnika njegova interdisciplinarnost. Čovjeku ugroženom neizlječivom bolešću i pritisnutom smrtnom opasnošću pristupa se kao osobi koja ima potrebu pomoći na svim razinama osobnosti: tjelesnoj, emocionalnoj, društvenoj, duhovnoj i pravnoj. O tome izričito govori Angela Lovrić u članku »Vrijednost života u smrti« u kojem tvrdi da »u holističkom

pristupu pacijenta gledamo jedinstveno sa svim tjelesnim, emocionalnim, duhovnim i socio–kulturalnim čimbenicima. Ne postoji podjela duše i tijela.« (18). Angela Lovrić također obrađuje, i to veoma uvjerljivo, vrlo važnu temu »Odnos s obitelji umirućeg pacijenta« (73–81). Razdoblje tugovanja je normalno ljudsko stanje, a ne bolest. U fazi tugovanja treba prihvatiti realnost gubitka, iskusiti bol tugovanja, prilagoditi se okolini iz koje je pokojnik otišao, re–investirati emocionalnu energiju. Autorica teksta vrlo uvjerljivo i argumentirano govori o neprihvatljivosti eutanazije koja je nasilje nad ljudskim životom i, kao takva, neusklađiva je s ljudskim dostojanstvom. Zahvalni smo autorici što je donijela pozitivnu misao dr. Cicely Saunders, utemeljiteljice hospicija, koja reče »Ako pacijentu ublažite bol, ako se on doživi kao voljena osoba, tada vam neće postavljati zahtjeve za eutanazijom« (77).

O žalovanju govori i psihologinja Biserka Budigam, također volonterka HUPH–a. Važno je naučiti kako se pravilno odnositi prema emocijama u fazi žalovanja. Osjećaji koji se javljaju nakon smrti su žalost, ljutnja, krivnja i grižnja savjesti, tjeskoba, usamljenost, bespomoćnost, šok, olakšanje zbog patnje umrloga i umrtvljenost. Žalovanje je popraćeno tjelesnim i misaonim reakcijama te nizom specifičnih ponašanja. Četiri su temeljna zadatka u procesu žalovanja: 1. Prihvatiti stvarnost gubitka, 2. Proraditi bol zbog gubitka, 3. Prilagoditi se okolini u kojoj više nema umrloga i 4. Emocionalno premjestiti pokojnika te nastaviti živjeti.

Selma Rojnica tumači smisao timskog rada koji doprinosi uspješnom ostvarenju zajedničkog cilja. Također, govori o emocionalnoj stabilnosti kao važnoj odrednici u komunikaciji i radu s teško bolesnim osobama. »Povezana je s emocionalnom i socijalnom intelligen-

cijom, pokazatelj je zrelosti i cjelovitosti te omogućava bolji pristup u pomagачkome radu« (25).

Profesorica i volonterka HUPH-a Silvija Brkić u svome prilogu pod naslovom »Osnove komunikacije« s pravom tvrdi da »komunikacija i vještina savjetovanja čine osnovu za dobru kvalitetu palijativne skrbi« (32). Narav verbalne i neverbalne komunikacije općenito je izvrsno objašnjena, a te su spoznaje još bolje primijenjene u nastavku teksta koji govori o komunikaciji u palijativnoj skrbi. Autorica donosi i značajan podatak o važnosti neverbalne komunikacije koji je korisno znati, naime da u cjelokupnoj komunikaciji govorom lica i tijela prenosimo 56% informacija, glasom 37%, a riječima svega 7% informacija o svome psihofizičkom stanju. Posebno bih želio istaknuti vrijednost teksta u kojem se daju izvrsni savjeti; kako komunicirati s bolesnikom i kako mu priopćiti loše vijesti. Autorica s pravom tvrdi da »za bolju komunikaciju treba koristiti strategije ohrabivanja..., govoriti jasno i razgovijetno, reducirati svoje vrijeme govorenja, poštivati potrebu bolesnika da u šutnji razmisli ili proradi emocije« (38).

Gordana Špoljar, predsjednica HUPH-a od 2006. do 2009. piše o tome što sve treba poduzeti kad se dobije poziv u pomoć i kako organizirati tim za pomoć bolesnicima. Zdravstveni medicinski tehničari i volonteri HUPH-a — Tihomir Bukvić, Zvonimir Bešenski i Krešimir Muretić — donose veoma korisne savjete za učinkovitu zdravstvenu njegu nepokretnog bolesnika: kako održavati osobnu higijenu, kako zaštititi bolesnika od dekubitusa, kako postupati s bolesnikom koji boluje od tromboze, kako ga naučiti pravilno disati, kako postupati s osobama koje izgube svijest itd. (str. 57–72).

Psihologinja Tomica Šćavina u svome prilogu »Burnout sindrom« analizira

fenomen koji nastaje kad osoba istroši sve svoje snage nakon intenzivnoga i dugotrajnog stresa. Prema mišljenju autorice, znakovi burnouta su fatalizam, dosada, nezadovoljstvo, cinizam, nesposobnost ostvarenja ciljeva, neuspjeh u životu, preopterećenost, neljubaznost, potplaćenost i bijeg. Kad volonter primijeti na sebi spomenute simptome, preporučuje mu se da o tome porazgovara sa starijim volonterima i da potraži stručnu pomoć.

Iznimna je vrijednost ovoga priručnika za volontere u tome što donosi tri vrlo vrijedna teksta o duhovnosti, koja je temeljna dimenzija ljudske osobe. Petar Filić, OFM piše o sakramentu bolesničkoga pomazanja koji nije namijenjen samo osobama koje se nalaze u krajnjoj životnoj pogibelji, nego ga mogu primiti stare i nemoćne osobe, te osobe kojima predstoji pogibeljni kirurški zahvat. To je sakrament susreta uskrsloga Krista i njegove zajednice s bolesnom braćom. Po tom sakramentu bolesnik prima milost Duha Svetoga koja ga ispunja pouzdanjem u Boga, jača ga u patnji i tjeskobi pred neizvjesnom budućnošću i smrću, snaži ga da ne podlegne iskušenju zla i Zloga, a može postići i ozdravljenje, ako to služi njegovu dobru i spasenju. Ako se zbog teške bolesti osoba ne može ispovjediti, po sakramentu bolesničkoga pomazanja prima i oproštenje grijeha.

Sestra Ozana Krajačić, reda Kćeri Božje ljubavi, u svome članku »Duhovnost u palijativnoj skrbi« tvrdi da osobi u palijativnoj skrbi treba pomoći da dode do cjelovite spoznaje o sebi i životu, odnosno da pronade odgovore na temeljna pitanja: tko sam i kamo idem? Sestra Krajačić s pravom tvrdi da je »čovjek od Boga zamišljen i željen kao biće koje sposobnostima duha dotiče Izvor svoga postojanja« i zato nema nutarnjega mira dok ne uspostavi pravu i plodnu vezu sa svojim Izvorom. Naime, tek tada čovjek pronalazi sebe i posje-

duje sve. »Uživa sigurnost kao da je kod kuće, u svom vlastitom domu« (98).

O povezanosti vjere i duhovnosti s fizičkim i mentalnim zdravljem piše Angela Lovrić koja duhovnost shvaća kao stvarnost koja označava svrhu i značenje postojanja pojedinca. Kao takva, »duhovnost je osnova za stav, vrijednost, korist i djela nas kao osoba, a za ljude s religijskim djelovanjem duhovnost je vođena njihovom religijom« (99).

Autori ovog priručnika nisu zane-marili ni pravni vid problematike koju obrađuju. Tako socijalna radnica Meri Gatin piše o pravima korisnika socijalne skrbi (101–104). Autorica donosi i tumači prava koja su zakonom propisana: pravo na stalnu pomoć, pomoć u podmiranju troškova stanovanja, doplatak za pomoć i njegu, pomoć i njegu u kući, osobnu invalidninu, skrb izvan vlastite obitelji, status roditelja njegovatelja.

Selma Rojnica piše o pravima pacijenta (105–114) i odgovara na pitanje zašto je potrebno zakonski garantirati prava pacijenata: »Zaštitom pacijenata od prisile, društvene kontrole, diskriminacije, stigmatizacije smanjuje se rizik štetnog ponašanja, osigurava se jasnoća i sigurnost u rješavanju kontroverznih pitanja, štiti se od dugotrajnih posljedica kojih pacijenti nisu svjesni« (105). Autorica donosi i veoma korisne podatke i spoznaje o pravima korisnika obveznoga zdravstvenog osiguranja, a to su pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na novčane naknade.

Sociologinja Marina Markotić donosi veoma korisne savjete i odgovore na pitanje što učiniti u smrtnome slučaju (115–118).

Angela Lovrić govori o pogrebnim običajima u kršćanstvu, islamu i židovstvu prema knjizi Biana Innessa, *Smrt i zagrobni život*.

U priručniku za volontere donesen je i tekst »Volonterstvo i volonteri« koji govori o pravima i dužnostima volonte-

ra. Ondje je podatak da volonter može biti fizička osoba starija od 15 godina koja ima punu poslovnu sposobnost. Volontirati mogu i osobe mlade od 18 godina, ali pod uvjetom da ih se zaštititi od iskorištavanja.

Na koncu priručnika za palijativnu skrb donesena je lijepa priča pod naslovom »Zagrljaj jednog djeteta«, molitva sv. Augustina za bolesnike te poruke teškoga bolesnika dobrovoljcima — o tome kako pomoći emocionalno i društveno onima koji boluju od teške bolesti. Spomenimo samo prve dvije poruke, iako su sve vrijedne spomena: 1. »Nemoj me izbjegavati. Budi onaj koji voli... prijatelj kakav si uvijek bio. 2. Dodirni me. Jednostavni stisak ruke može mi kazati da ti je do mene stalo i ja se neću osjećati tako usamljenim« (127).

Priručnik za volontere u hospicijskim kućnim posjetima pod naslovom *Palijativna skrb* jedinstvena je i veoma dobrodošla knjiga, napose hrvatskim građanima koji oskudijevaju ovakvom vrstom literature. Knjiga je pisana jasnim i razumljivim jezikom, a da pritom nije žrtvovana potrebna stručnost i visoki standardi. Svi ključni pojmovi dobro su protumačeni i nerijetko lijepo ilustrirani. Donesen je i popis relevantne literature o ovome području. Jasno je obrazložen i protumačen pojam volonterstva, donesena su prava i dužnosti volontera te pogodnosti koje prate osobe s puno ljubavi i spremnosti da služe osobama u terminalnome stanju svoga života. Pristup bolesnicima u palijativnoj skrbi, kao i volonterima, interdisciplinaran je. Po tome je knjiga jedinstvena i, kao takva, prati moderni trend na svjetskoj razini. Autori ovoga iznimno vrijednog priručnika pristupaju svakomu čovjeku, pa tako i nasmrtnoj osobi, kao jedinstvenomu i neponovljivoj ljudskom biću koje funkcionira na tjelesnoj, emocionalnoj, društvenoj i duhovnoj razini osobnosti. Na taj na-

čin autori donose punu istinu o čovjeku koji ima neotuđiva prava i kada je teško bolestan. Čitajući ovaj izuzetno vrijedan priručnik o palijativnoj skrbi, čitatelj poželi biti volonter i velik dio svoga slobodnog vremena posvetiti bolesnicima i patnicima. U tome je i najveća pohvala ovoj knjizi koja će, uvjeren sam, doživjeti više izdanja.

Mijo Nikić

Bosiljka Bačura, *Djetešce na sunašce!*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 32012., 147 str.

Knjižica *Djetešce na sunašce*, zapravo je zbirka svjedočanstava u borbi za nerođene gdje Bosiljke Bačure, osnivačice Centra za pomoć trudnicama »Djetešce na sunašce!« u Zagrebu. Centar je osnovan pri župi sv. Marka Križevčani na u Zagrebu 1993. godine.

Kad bilo koja žena otkrije da je trudna, intuitivno želi roditi pa je silno pogada kao »zabijen nož u srce« ako joj njezini najbliži kažu: »Riješi se djeteta!« Radi takvih je slučajeva gđa Bačura otvorila savjetovalište za trudnice i pružanje konkretne materijalne pomoći trudnicama u nevolji. U ovoj su knjižici zabilježeni mnogi slučajevi neplanirane trudnoće, kada žena doživljava osjećaje zbuđenosti, ljutnje, nesigurnosti i straha. Gđa Bačura u njoj iznosi svoja svjedočanstva i svjedočanstva mnogih majki koje u trudnoći ostavljene od svojih najbližih, potpuno osamljene i odbačene. U takvim teškim situacijama, majkama je potrebno najviše utjehe, prihvaćanja i razumijevanja. One traže potporu da bi nastavile svoju trudnoću jer intuitivno žele biti majke svoje nerođene djece.

Nažalost, u današnjoj kulturi smrti, koju žele progurati neodgovorni *znanstvenici* željni profita, često se tvrdi da je ubojstvo djeteta jedino rješenje neplanirane trudnoće. U mnogim hrvatskim

bolnicama i državnim savjetovalištima za trudnice čini se velik pritisak na trudnice u nevolji te im se savjetuje pobačaj. Bez potrebne potpore mnoge se žene ne snalaze pod tolikim pritiskom i ubijaju svoju nerođenu djecu. U ovoj knjižici svjedočanstava, mogu se pročitati pisma mnogih žena koje su pobacile jer nisu bile dovoljno jake izdržati pritiske obitelji, okoline ili oca koje nije želio imati nikakve veze s djetetom. One u njima iznose kajanje za počinjeni zločin, osjećaj krivnje te opisuju psihološki poremećaj poznat kao postabortivni sindrom. Njegovi simptomi, koji se pojavljuju čak i nekoliko godina nakon pobačaja, mogu uključivati tjeskobu, emocionalnu tupost, potištenost i pomisao na samoubojstvo, ponovno proživljavanje pobačaja, zabrinutost da će opet zatrudnjeti, bojazan vezanu uz plodnost i porođaj, kidanje povezanosti sa sadašnjom i budućom djecom te samokažnjavanje ili samoponižavanje. U mnogim zapadnim zemljama psihoterapeuti, svećenici i drugi za to osposobljeni prisno suraduju, vodeći kroz postupak liječenja žene kod kojih je obavljen namjeran pobačaj. *Djetešce na sunašce* centar za pomoć trudnicama u Zagrebu, jedno je od rijetkih mjesta na kojem se trudnicama nude potreban savjet, potpora i materijalna pomoć. Ondje svaki dan, sa svojim suradnicima, gđa Bačura otvorena srca, besplatno, strpljivo i srdačno dočekuje trudnice u nevolji.

Čitajući retke ove knjižice svjedočanstava gdje Bačure i tolikih majki koje su bile pred pobačajem ili koje su pobacile, čitatelji mogu biti potaknuti da se mnogo više zauzmu za zaštitu nerođenih, pomaganje ugroženim majkama konkretnom pomoći, molitvom i materijalno. Ubojstvo nerođenoga djeteta doista je pravi zločin jer začeto je ljudsko biće već pravi čovjek, i to pravo na život nitko mu ne smije uskratiti, kao što ni sada živućima nije bilo uskraćeno.